

Acceptance of digital currency in Iranian laws and the Central Bank's authority to regulate and supervise it

Abbas Moghadari *

Nasir Hasanzadeh

Javad Niknejad

Assistant Prof., Department of Private Law, Jo.c.,
Islamic Azad University, Jouybar, Iran
Ph.D. Student in Department of Private
Law, Am.c., Islamic Azad University, Tehran,
Iran
Associate Prof., Department of Private
Law, WT.c., Islamic Azad University, Tehran,
Iran

Abstract

Digital currencies have entered financial transactions in the form of electronic money, and now “CBDCs or cryptocurrencies” are trying to enter financial transactions. A number of countries have adopted explicit approaches to currencies and have regulated virtual currencies. However, the Iranian government does not have a clear approach, and the lack of transparency affects the waste of national capital. The present study is library-based and derived from legal sources, and has examined the approach of our country’s legal system in the legitimacy of various types of virtual currencies, whether virtual currencies are assets or money. National virtual currencies, due to their government support and being based on bank accounts, have the function of money and are common in retail sales. The Central Bank of the Islamic Republic of Iran, by updating the previous rules and regulations in the monetary system, has the authority to supervise national currencies. It can also require credit institutions, especially centralized and decentralized exchanges, to verify the identity of clients and supervise cryptocurrencies. However, the acceptance of foreign digital currencies, including the yuan and the Bitcoin cryptocurrency, will conflict with the national sovereignty of governments, and the production of an international cryptocurrency and having a specific token foundation is essential to maintaining the national sovereignty of countries, including the Iranian government.

Keywords: Electronic money, Cryptocurrency, CBDC, Financial assets, Digital money.

Received: 18/April/2025

Accepted: 03/September/2025

eISSN: 2783-4204

ISSN: 2783-3631

* Corresponding Author: A.Moghaddari@iau.ac.ir

پذیرش ارز دیجیتال در قوانین ایران و صلاحیت بانک مرکزی در مقررات‌گذاری و نظارت بر آن

عباس مقدری *

نصیر حسن‌زاده

قره‌لو

جوادی نیک‌نژاد

استادیار گروه حقوق خصوصی، واحد جویبار، دانشگاه آزاد اسلامی، جویبار، ایران

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد آیت اله آملی، دانشگاه آزاد اسلامی،

تهران، ایران

دانشیار گروه حقوق خصوصی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران،

ایران

چکیده

ارزهای دیجیتال در قالب پول الکترونیکی وارد مبادلات مالی شده‌اند و اکنون «CBDCها» یا رمزارزها در صدد ورود به مبادلات مالی هستند. تعدادی از کشورها رویکردهای صریحی را نسبت به ارزها برگزیده‌اند و ارزهای مجازی را ساماندهی کرده‌اند، اما دولت ایران رویکرد روشنی ندارد و این عدم شفاف‌سازی در به هدر رفت سرمایه ملی تأثیرگذار بوده است. پژوهش حاضر که به صورت کتابخانه‌ای و برگرفته از منابع حقوقی نگارش یافته است، رویکرد نظام حقوقی کشورمان را در مشروعیت انواع ارزهای مجازی، دارایی یا پول بودن ارزهای مجازی مورد بررسی قرار داده است. ارزهای مجازی ملی با توجه به حمایت دولت و مبتنی بر حساب بانکی بودن، از کارکرد پول برخوردار هستند و در صورت خردفروشی رایج می‌شوند. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با بروزرسانی قواعد سابق و مقررات‌گذاری در نظام پولی، صلاحیت نظارت بر ارزهای ملی را دارد، همچنین می‌تواند مؤسسات اعتباری، به‌ویژه صرافی‌های متمرکز و غیرمتمرکز، را ملزم به احراز هویت ارباب رجوع نماید و بر رمزارزها نظارت کند. اما، پذیرش پول دیجیتال خارجی از جمله یوان و رمزارز بیت‌کوین با حاکمیت ملی دولت‌ها در تزامن خواهد بود و تولید یک رمزارز بین‌المللی و داشتن بنیاد توکن معین برای حفظ حاکمیت ملی کشورها، از جمله دولت ایران، ضروری است.

کلیدواژه‌ها: پول الکترونیکی، رمزارز، CBDC، دارایی مالی، پول دیجیتال.

مقدمه

ارزهای دیجیتال بر پایه پول‌های سنتی «پول الکترونیکی» نامیده می‌شوند که به‌صورت عدد و داده‌های الکترونیکی وارد نظام بانکی شده و در عمده و یا خرده فروشی‌ها مورد استفاده عامه مردم به موازات پولهای فیزیکی قرار گرفته‌اند. در وضعیت کنونی شاهد ورود نوع دیگری از ارزهای دیجیتال به نام «ارز مجازی» در نظام مبادلات مالی هستیم. این ارزها، مبتنی بر داده‌ها و کدهای الکترونیکی و حاصل حل رابطه‌های ریاضی هستند و از پشتوانه کالا یا خدمات یا سرمایه ملی یا حساب‌های بانکی و گاهی از اعتبار کاربران مجازی برخوردار هستند؛ همین گوناگونی، موجب تولید انواع ارزهای مجازی شده است. انواعی از این ارزهای مجازی کارکرد پول را داشته و ابزار پرداخت به شمار می‌روند و همچنین، نوعی دیگر از ارزها افزون بر کارکرد پول، مانند پول‌های سنتی، توسط بانک‌های مرکزی در قالب توکن مبتنی بر حساب‌های بانکی تولید می‌شوند. عموماً کشورها در پذیرش ارزهای مجازی به‌عنوان پول، کالا یا وسیله پرداخت مقاومت کرده‌اند، ولی به لحاظ کارکرد این نوع داده‌های الکترونیکی و مزایای آن و استقبال معامله‌کنندگان از ارزهای مجازی به‌عنوان وسیله پرداخت، شاهد چالش‌های پولی و یا کالایی ارزهای مجازی هستیم. تعدادی از کشورها با ارتقا دادن این نوع داده‌ها، ارزهای مجازی را وارد مبادلات مالی خود کرده‌اند و از حمایت‌های قانونی بهره‌مند ساخته‌اند و در مرحله دیگر ارزها را به‌عنوان پول در مبادلات مالی بین‌کشوری استفاده کرده‌اند.

نظام مالی دولت ایران نیز از این تغییرات جا نمانده و در عرصه‌های مختلف اعم از استخراج، نشر و یا انجام معاملات مالی از انواع ارزهای مجازی استفاده نموده است. در این راستا، نظام حقوقی دولت ایران نیز که وظیفه تنظیم روابط حقوقی و قراردادی اشخاص را بر عهده دارد، نیازمند بروزرسانی است تا با تدوین قانون یا مقررات‌گذاری و یا هر دو از نابسامانی در این نوع معاملات و هدر رفت سرمایه ملی جلوگیری کند.

در پژوهش حاضر ساختار و ماهیت انواع ارزهای دیجیتال و پول یا دارایی بودن ارزهای سنتی در قانون ایران و شرایط اقتباس صفت «پول رایج» و همچنین پول یا دارایی بودن ارزهای دیجیتال در قوانین موضوعه ایران مورد بررسی قرار گرفته است. نویسندگان این پژوهش به سؤال‌هایی از قبیل: آیا قانونگذار ایران ارزهای سنتی سایر کشورها را پول می‌داند؟ کدام یک از ارزهای مجازی شرایط احراز صفت پول رایج کشور و یا پول خارجی را دارد؟ جایگاه رمزارزها در نظام مالی و حقوقی کشورمان چیست؟ آیا رمزارزها، ارز خارجی هستند؟ آیا قانونگذار ایران رمزارزها را ارز خارجی میدانند؟ چگونه می‌توان به انواع ارزهای مجازی نظارت کرد؟ آیا قوه قضائیه بر حسن اجرای قانون نظارت دارد و به‌موجب ماده ۱۰ قانون مدنی مبادلات خصوصی با ارزهای مجازی نافذ است؟ پاسخ داده‌اند.

در نتیجه، می‌توان گروهی از ارزهای مجازی را به‌عنوان پول پذیرفت ولی پذیرش رمزارزها به‌عنوان ارز به جهت نداشتن مرجع خلق با تعریف پول داخلی و خارجی مغایرت دارد. اگر بخواهیم رمزارزها را پول خارجی بنامیم به کدام مرجع تعلق دارد؟ اگر بنیاد توکن رمزارز را «مرجع خلق» رمزارزها بپذیریم، آیا مقررات موجود پاسخگوی روابط حقوقی و مالی فی‌مابین اشخاص یا یکدیگر یا اشخاص با دولت هستند؟ کدام مرجع صالح بر نظارت است؟ در ادامه، پیشنهادهایی برای مرجع صالح در نظارت و چگونگی نظارت بر ارزهای دیجیتال توسط دولت و همچنین راهکارهای پیشنهادی در استفاده از قوانین اصلی سابق و تدوین مقررات جدید ارائه می‌شود و نگاه قوه قضائیه به ارزهای دیجیتال و حمایت‌های قانونی مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد. نویسندگان پژوهش حاضر راهکارهایی را برای احراز هویت کاربران ارزهای مجازی با وصف ادعای مبدعان رمزارزها مبنی بر غیرقابل شناسایی بودن ارائه داده‌اند و در نهایت راهکارهایی را برای داشتن رمزارز جهانی پیشنهاد کرده‌اند.

در کشور ایران درباره ارزهای مجازی هیچ کتاب حقوقی تدوین نشده است و مقالات منتشر شده نیز ناظر بر مقررات‌گذاری بر ارزهای دیجیتال نیستند. این آثار، اغلب مالیت داشتن و منفعت عقلایی رمزارزها را از بعد حقوقی

و فقهی مورد کنکاش قرار داده‌اند و برخلاف رویکرد، قانونگذار ایران به عدم پذیرش ارزهای مجازی توصیه کرده‌اند. این نگاه منفی آثار یاد شده درباره پذیرش ارزهای مجازی ما را با مشکلات بیشتری روبه‌رو می‌کند و برخلاف رویکرد دولت ایران امکان داد و ستد با سایر کشورها را محدود می‌نماید.

نویسندگان این پژوهش برخلاف سایر آثار تدوین شده، به موجب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و مصوبات هیأت وزیران و دستورالعمل‌های صادره دولتی که در راستای قوانین موضوعه تدوین می‌شوند، ارزهای مجازی مبتنی بر حساب‌های بانکی کشورهای دیگر را پول دیجیتالی و «پول خارجی» دانسته و ارزهای مجازی ملی را که مبتنی بر حساب‌های بانک مرکزی ایران است، با ماهیت و کارکرد پول منطبق می‌دانند. این نوع ارزها را می‌توان با نظارت بانک مرکزی در خردهفروشی‌ها همراه با سایر پول فیزیکی و یا الکترونیکی مورد استفاده قرار داد و با مناقصه قانونی، وجه رایج کشور نامید. همچنین، رمزارزهای خصوصی غیرمتمرکز هر چند منطبق با تعریف پول نیستند ولی به موجب لایحه اصلاحیه قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و مصوبات هیأت وزیران می‌توان به عنوان «دارایی» پذیرفت و قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز را بر آن جاری کرد و با بروزرسانی و مقررات‌گذاری یا تدوین یک قانون جدید که امکان دسترسی به کلیه قواعد ارزهای مجازی را تسهیل کند، بر مبادلات مالی ارزهای مجازی نظارت کرد. قابل ذکر است که تا مورخ ۲۳ دسامبر ۲۰۲۳ تعداد ۱۱۷۰۷ ارز دیجیتال تولید شده است. ارزهای دیجیتال در کارکرد و نوع پشتوانه و ماهیت و محیط‌های مورد استفاده و خدماتی که ارائه می‌دهند، با یکدیگر متفاوت هستند. لذا، ضروری است انواع ارزهای دیجیتال مورد بررسی قرار بگیرد تا حقوق بتواند روابط حقوقی اشخاص را با یکدیگر در استفاده از این ارزها تنظیم کند.

۱. ماهیت و ساختار ارزهای دیجیتال

تعریف دقیقی از «ارزهای دیجیتال» و «ارزهای مجازی» و «رمزارزها» مطرح نشده است؛ اغلب اندیشمندان این واژه‌ها را به جای یکدیگر استفاده می‌کنند. از اینرو، لازم است انواع ارزهای دیجیتال و ماهیت آنها تعریف شود. در این بحث، تلاش می‌شود تعریف دقیقی از انواع ارزهای دیجیتال ارائه گردد.

منظور از ارز دیجیتال ماهیت الکترونیکی ارزها است که به صورت الکترونیکی ذخیره و منتقل می‌شوند (الوندی، موسوی و غضنفری، ۱۴۰۴: ۲۵۰). همچنین، هر ارزی که مبتنی بر صفر و یک است، اعم از اینکه مبنای آن پول سنتی و بانکی باشد یا آنکه مبنای آن حل رابطه‌های ریاضی باشد، به آن ارز دیجیتال گفته می‌شود. بنابراین، ارز دیجیتال مفهوم وسیعی دارد و کلیه ارزها، اعم از سنتی یا نوین، را شامل می‌شود (Wagner، ۲۰۱۴: ۳). ارزهای دیجیتال را می‌توان با توجه به عملکرد اقتصادی و زیربنایی توکن‌ها تقسیم‌بندی نمود. همچنین، ارزهای دیجیتال با توجه به اینکه بر مبنای پول سنتی هستند یا خیر، به دو دسته تقسیم می‌شوند: ۱. پول الکترونیکی؛ ارزی که بر پایه پول سنتی است، «پول الکترونیکی» نامیده می‌شود. بانک مرکزی اروپا، پول الکترونیکی را هر ارز قانونی که توسط یک مرجع مرکزی در هر کشوری تولید و صادر می‌شود (European Central Bank، ۲۰۱۹: ۹)، تعریف کرده است و آن را نمایش دیجیتالی پول فیات می‌داند که برای انتقال الکترونیکی هر ارزش دارای اعتبار قانونی (Financial Action، ۲۰۱۴: ۲۶) Task Force) استفاده می‌شود. ۲. ارز مجازی (VC)؛ اگر ارزهای دیجیتال بر پایه حل رابطه ریاضی باشد، ارز مجازی نامیده می‌شود (arias acuña & sánchez pullas، ۲۰۱۶: ۱۷۸). این ارزها، از فناوری بلاکچین استفاده می‌کنند.

اگر ارزهای مجازی که در فضای اینترنت تولید و مبادله می‌شوند تحت حمایت دولت‌ها باشند، «ارزهای مجازی قانونی» نامیده می‌شوند. این نوع ارزها از پشتوانه و حمایت دولتی اعم از کالا یا خدمات و یا حساب‌های دولتی، مانند

حساب‌های بانکی، برخوردار هستند. ارزهای مجازی قانونی مبتنی بر خدمات و کالا توسط دولت و یا شرکت‌های خصوصی صادر می‌شوند. اما، ارزهای مبتنی بر حساب، توسط دولت صادر می‌شوند. ارزهای مجازی بر پایه حساب بانک مرکزی را CBDC یا ارز قانونی و ملی می‌نامند. این ارزها، توسط مقام پولی ذی‌صلاح کشور صادر، تنظیم و نظارت می‌شوند (خادمیان، کوشا و نوری، ۱۴۰۰: ۳۵۴). در این راستا، بانک تسویه‌حساب‌های بین‌المللی (BIS) (BIS) ها را به سه دسته تقسیم می‌کند که دو دسته از آن مبتنی بر توکن و یک دسته مبتنی بر حساب است. صندوق بین‌المللی پول CBDC ها را «شکل جدیدی از پول که به صورت دیجیتالی توسط بانک مرکزی صادر می‌شود و قصد دارد به عنوان پول قانونی ارائه شود» تعریف کرده است (Tahyar & et al, ۲۰۲۹: ۹). اگر ارزهای مجازی تحت حمایت دولت‌ها نباشند به آن ارز مجازی غیرقانونی می‌گویند. این ارزها، غیرقانونی و غیرملموس و بدون ارتباط با پول بانکی (معاونت پژوهشهای اقتصادی، ۱۳۹۷: ۴) و یک ارز جدید با سازوکار منحصر به فرد هستند (نواب‌پور و نوری، ۱۳۹۷: ۴). اگرچه این نوع ارزها در مراحل اولیه رشد و پیاده‌سازی هستند، اما به علت مزایایی که دارند اشخاص حقوقی یا حقیقی از این نوع ارزها استقبال کرده‌اند (Peláez-Repiso & et al, ۲۰۲۱: ۲). همچنین، از این فناوری می‌توان در برنامه‌های مختلف مانند قرارداد هوشمند معاملات و تجارت همتا به همتای دیجیتالی و دارایی‌های دیجیتالی و دیجیتالی شدن (American Bar Association & et al, ۲۰۲۰: ۳۵) استفاده کرد. از آنجا که این نوع ارزها قابلیت تبدیل شدن به پول سنتی را دارند، به دو دسته «غیر قابل تبدیل» و «قابل تبدیل» تقسیم شده‌اند: ارزهای غیر قابل تبدیل، ارزهایی هستند که در دنیای مجازی مورد استفاده قرار می‌گیرند و کاربران به میزان کار و خدمات دریافتی در همان شبکه ارز دریافت می‌کنند (فرقان‌دوست حقیقی و نداف، ۱۳۹۷: ۶۵). ارزهای قابل تبدیل به پول، ارزهایی هستند که به پول سنتی تبدیل می‌شوند و بالعکس؛ از این ارزها می‌توان برای خرید کالا و خدمات در دنیای حقیقی و مجازی استفاده نمود (عسگری، ۱۴۰۰: ۲۷۷). ارزیابی که قابل تبدیل به پول و قابل استفاده در هر دو دنیا هستند به دو گروه متمرکز و غیرمتمرکز تقسیم می‌شوند. شاخص‌ترین ارزهای غیرمتمرکز، رمزارزها یا کریپتوکارنسی هستند.

رمزارزها وسیله پرداخت هستند و چالش‌های بسیاری را به علت کارکرد پولی و داشتن صفت مال و یا کالا به همراه دارند. در مالیت داشتن رمزارزها اختلاف نظر وجود دارد. همین امر، موجب پذیرش یا عدم پذیرش رمزارزها به عنوان مال یا کالا یا پول شده است. از نظر نویسندگان این پژوهش، مال باید حداقل از سه صفت ارزش داشتن مال و تملک پذیری و قابل مبادله بودن برخوردار باشد تا بتوان به یک شیء مال گفت.

اندیشمندان حقوق و فقها در تعریف مال هم‌نظر نیستند. چنانکه، دکتر ناصر کاتوزیان چیزی که مفید و قابل اختصاص به شخص یا ملت معین باشد و نیازی را، خواه مادی یا معنوی، برآورده کند، قابل تملک و مبادله باشد و به وجه رایج کشور تقویم شود و ارزش اقتصادی هم داشته باشد، مال می‌گوید (کاتوزیان، ۱۳۹۷: ۹). آیت اله عباسعلی عمیدزنجانی (۱۳۸۹) نیز به چیزی که تلف آن موجب مسئولیت شود و هر چیزی که ارزش مصرفی مستقیم یا غیرمستقیم دارد (عظیم‌زاده اردبیلی، خسروی: ۱۳۸۸) و به مجموع دارایی‌ها که مالیت دارد، مال می‌گوید (انصاری و طاهری، ۱۳۸۶، ج ۱). دکتر ربیعا اسکینی در حقوق تجارت، حق مالکیت فکری و معنوی را جز اموال دانسته است. دکتر جعفری لنگرودی سهام شرکت‌ها، اوراق قرضه و اسناد خزانه را مال نمی‌داند. با تجمیع آرای دکترین حقوق اگر بخواهیم اوصاف مال را مطابق با آرای کلیه دکترین تعریف کنیم: چیزی که مفید باشد، نیازی را برآورده سازد؛ خواه آن نیاز مادی یا غیرمادی باشد، قابل اختصاص به شخص یا ملت معین باشد، قابل تملک و قابل مبادله و قابل تقویم به وجه رایج کشور باشد، ارزش اقتصادی داشته و دارای ارزش مصرفی مستقیم یا غیرمستقیم باشد، دارایی که مالیت داشته باشد و قابل استفاده و قابل معاوضه باشد که تلف آن موجب مسئولیت گردد و جزء اموال منقول یا غیرمنقول باشد را می‌توان مال تعریف نمود. اگر چنین بپنداریم، ارزهای دیجیتال اعم از پول الکترونیکی و ارزهای مجازی قانونی و

غیرقانونی باید کلیه اوصاف یاد شده را دارا باشند تا به آن مال گفته شود، پس کلیه ارز دیجیتال مال نیستند. اگر در تعریف مال توسط دکتترین فقط صفت‌هایی که در نظرات دکتترین مشترک هستند بدست آورده شود، کلیه دکتترین در ارزش داشتن مال، تملک‌پذیری و قابل مبادله بودن هم‌نظر هستند. در این نگاه ارز دیجیتال به شرط داشتن حداقل صفت، مال هستند.

در ادامه، نظر فقها مورد بررسی قرار می‌گیرد: آیت الله علامه نائینی در خصوص مال چهار عنصر را بیان می‌کند: الف) منفعت یا خاصیت داشته باشند، ب) از منظر عقلا نگهداری آن بدون اشکال باشد، ج) عقلا برای آن مالی بپردازند و د) منفعت آن مورد نهی شرعی قرار نگرفته باشد (الاملی، ج ۲: ۳۶۵). آیت الله فاضل لنکرانی نیز چیزی را که عقلاً به آن رغبت دارند و هر چیزی که به ازای آن مالی داده شود (فاضل لنکرانی، ۱۳۹۶: ۳۲۷)، مال می‌گوید. در نظر آیت الله موسوی خوئی، مال مفهومی عرفی است که منحصر به اشیای مادی نیست (موسوی خوئی، ۱۳۷۸: ۳-۴)؛ علاوه بر عین، منفعت حاصل از عین را نیز مال میداند. آیت الله محقق داماد هر وسیله‌ای را که رفع نیاز کند، حتی پول که ارزش اعتباری دارد (محقق داماد، ۱۳۶۱: ۱۱۱)، مال می‌داند. شهید صدر قائل به ارتباط بین منفعت استعمالی و قیمت تبادلی است و ملاک مالیت شی را از نظر اصل وجود و از نظر مرتبه و مقدار مالیت، تابع قانون عرضه و تقاضا میداند (صدر، ۱۴۱۷: ۱۹۸). امام خمینی (ره)، افزون بر نظر شهید صدر، به غرض عقلایی که مردم را به تحصیل آن شی و ایجاد تقاضا برمی‌انگیزاند، اشاره دارد؛ یعنی، اگر غرض دولت به خرید چیزی که منفعت ندارد تعلق بگیرد، به‌خاطر غرض سیاسی بازاری برای آن کالا به وجود می‌آید که از نظر عقلا ارزشمند می‌شود، بنابراین به مجرد ایجاد تقاضا شی مالیت پیدا میکند همچنانکه اگر تقاضا برای آن از بین برود مالیت آن نیز به‌طور کلی از بین می‌رود (امام خمینی، ۱۴۱۵، ج ۱: ۲۴۶). با تجمیع نظر فقها، در فقه امامیه، مال به عین، منفعت، دین، تعهد فی‌الذمه و حقوق مالی (قنوتی و وحدتی شیرازی و عبدی پور، ۱۳۸۸) که متأثر از غرض عقلایی و عرف عقلا و تابع قانون عرضه و تقاضا باشد، اعم از اموال محسوس و غیرمحسوس، مال گفته می‌شود.

«رمزارها» از آنجا که دارای ارزش هستند و ارزش آنها طبق قوانین عرضه و تقاضا تعیین می‌شود و (۲۰۲۱) Aysan& Kayani) با ارزش‌های سنتی مانند ریال سنجیده می‌شوند (میری لواسانی و دیگران، ۱۳۹۸: ۷۴) و مبتنی بر فناوری بلاکچین بوده و طبق قوانین خود عمل میکنند (کدخدایی و نوروزپور، ۱۳۹۹: ۱۴)، امکان داد و ستد و دریافت خدمات و کالا و انجام معامله در دنیای مجازی و حقیقی را دارند و قابل انتساب به شخص بوده و مال هستند. ارزش‌های مجازی قانونی علاوه بر دارا بودن موارد یاد شده در خصوص رمزارها به یک حاکمیت معین تعلق دارند و گروهی از ارزش‌های مجازی قانونی CBDCها مبتنی بر حساب‌های بانکی بوده و از کارکرد و ماهیت پول برخوردارند و از زمره اموال اعتباری هستند، پس انواعی از ارزش‌های مجازی علاوه بر مالیت و داشتن کارکرد پول، از ماهیت پول برخوردار می‌شوند. با مالیت داشتن ارزها، در مرحله بعدی به بحث‌هایی همچون آیا می‌توان در قوانین موضوعه تعدادی از ارزهای دیجیتال را به‌عنوان پول یا دارایی پذیرفت؟ قانونگذار ایران چه نوع مالی را به‌عنوان پول قبول دارد؟ پرداخته می‌شود.

۲. پول یا دارایی بودن ارز در قوانین موضوعه

وجه نقد رایج در کلیه قوانین دولت‌ها به‌عنوان ابزار پرداخت شناسایی می‌شود (امیری و کاظمی، ۱۴۰۳: ۲۱۰) که دارای ارزش مالی است، از اعتبار دولت‌ها برخوردار بوده و در خرده‌فروشی‌ها استفاده می‌شود و مبادله‌کنندگان ملزم به قبول آن هستند، همچنین دارای مناقصه قانونی است. اما، همین وجه رایج در کشورهای دیگر رویکرد دارایی یا پولی پیدا می‌کند. در این بحث، جایگاه ارزش‌های سنتی کشورهای دیگر در قوانین موضوعه دولت ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ زیرا اگر ارزش‌های کشورهای دیگر جایگاه دارایی در نظام حقوقی ایران داشته باشند، دیگر ضرورتی در

بحث از پول بودن و یا نبودن رمزارزها و یا ارزهای مجازی فراملی نخواهد بود. در ادامه، نگاه قانونگذار ایران به ارزهای سنتی و ارزهای دیجیتالی در قانون مدنی و قانون آیین دادرسی مدنی از سال ۱۳۵۱ تا اکنون مورد بررسی قرار می‌گیرد. قانونگذار در بند الف و ب و ج ماده ۲ قانون پولی و بانکی کشور مصوب سال ۱۳۵۱ وجه رایج کشور را به صورت «سکه و اسکناس» قابل انتشار می‌داند که مدیون یا متعهدعلیه ملزم هستند دین خود را به وجه رایج کشور پرداخت کنند. همچنین، در بند الف ماده ۷ همین قانون اسکناس‌های خارجی قابل تبدیل مورد قبول بانک مرکزی ایران جزء «دارایی بانک مرکزی» محسوب می‌شوند. قانونگذار در قانون یاد شده بین پول داخلی و پول خارجی و برخورداری از صفت رایج بودن تفاوت قائل شده است و ارزهای خارجی را به جهت رایج نبودن، دارایی بانک مرکزی می‌داند. ماده ۳ همان قانون، اختیار انتشار پول رایج کشور را در انحصار دولت قرار داده و امتیاز رعایت مقررات این قانون را منحصرأً به بانک مرکزی ایران واگذار نموده است. در سال ۱۳۶۲ ماده ۲، قانون عملیات بانکی بدون ربا، به‌صورت تصریحی این وظیفه در اختیار بانک مرکزی قرار گرفته است. بنابراین، برای اینکه «مالی» صفت پول رایج را به خود بگیرد، افزون بر ارز داخلی بودن باید توسط مرجع صالح «بانک مرکزی» منتشر و تولید شود. لذا «پول الکترونیکی» که ارزهای دیجیتال بر پایه پول سنتی هستند و به‌صورت حساب و کارت‌های عابر بانک و صندوق‌های مختلف و ... مشاهده می‌شوند، به علت تولید و نشر و نظارت بر آن توسط بانک مرکزی ایران و قابل تبدیل بودن به سکه و اسکناس، پول رایج کشور هستند، اما پول الکترونیکی کشورهای دیگر رایج نبوده و «دارایی بانک مرکزی» به شمار می‌آیند.

در ادامه، نظر قانونگذار ایران درباره ارزهای دیجیتال در قانون آیین دادرسی مدنی مورد بررسی قرار می‌گیرد: در ماده ۷۱۹ این قانون (مصوب سال ۱۳۱۸) به دعایی که موضوع آن وجه نقد است، خسارت تأخیر تأدیه تعلق می‌گیرد. قانونگذار در این ماده از کلمه رایج استفاده نکرده است، پس می‌توان پذیرفت که به مطالبات ارزی، مانند پول‌های داخلی، خسارت تأخیر تأدیه تعلق می‌گیرد. کما اینکه مستند رأی وحدت رویه شماره ۹۰ مورخ ۱۳۵۳/۱۰/۰۴ دیوان عالی کشور، ارز را در ردیف پول قرار داده است و تأخیر در پرداخت آن را مشمول نرخ ۱۲ درصدی خسارت تأخیر تأدیه مقرر در ماده ۷۱۹ قانون اشاره شده اعلام کرده است. در این رأی، مطالبه خسارت در پرداخت ارز قابل طرح می‌باشد. پرداخت خسارت به پول‌های خارجی تا سال ۱۳۶۲ اجرا شد ولی در سال ۱۳۶۲ دریافت این خسارت توسط شورای نگهبان خلاف شرع تشخیص داده شد و طبق نظر اعضای شورای نگهبان، پرداخت مبلغی فزونی از اصل مبلغ مورد نقد قرار گرفت.

قانونگذار در سال ۱۳۷۹ ماده ۵۲۲ قانون آیین دادرسی مدنی را جایگزین ماده ۷۱۹ این قانون کرد. در این ماده، خواهان می‌تواند خسارت تأخیر در پرداخت را نسبت به وجه نقد دریافت نماید. قانون‌گذار در همین ماده به صراحت از عبارت «وجه رایج» استفاده کرده است و طبق تبصره ۲ ماده ۵۱۵ همین قانون، خسارت تأخیر تأدیه در موارد قانونی قابل مطالبه است. نکته قابل تأمل، مطالبه خسارت تأخیر در پرداخت مطالبات ارزی است. زیرا منظور قانون‌گذار از عبارت «وجه رایج»، وجه ملی است و ارزهای خارجی رایج نیستند در این صورت با فرض کاهش نرخ تورم ارزهای خارجی در بازار معاملات و اختلاف در زمان سررسید با زمان پرداخت دین، داین نمی‌تواند از مدیون خسارت دریافت کند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که قانون‌گذار برخلاف رویکرد سابق خود ارزهای خارجی را مانند قانون مدنی پول رایج نمی‌داند و نگاه دارایی به آن را تقویت کرده است. ماده ۶۲ همین قانون، مقرر کرده است که اگر خواسته پول خارجی باشد باید بر اساس نرخ اعلامی بانک مرکزی تقویم شود. با تقویم خواسته، آن هم دقیقاً با نرخ بانک مرکزی، ارزش ارز در بازار معاملات معادل‌سازی شده و معادل ارزش پول داخلی را پیدا می‌کند و دیگر ارزش خارجی «دارایی» محسوب نمی‌شود، بلکه قانونگذار نگاه پولی به ارزش خارجی را تقویت کرده است؛ زیرا خواسته خواهان اگر

مال باشد، خواهان این اختیار را دارد به هر میزان که بخواهد آن را تقویم کند. پس قانون‌گذار در ماده ۶۲ قانون آیین دادرسی مدنی، ارزهای خارجی را به‌عنوان «پول» پذیرفته است اما در ماده ۵۲۲ همان قانون، آن را به‌عنوان «پول رایج» نمی‌پذیرد. با وجود تمایز در پرداخت خسارت به پول داخلی و پول خارجی و همچنین طبق آرای قضایی در صورتی که دین، ارز خارجی باشد به داین خسارت تعلق نمی‌گیرد؛ ظاهراً قانون از کسی که ایفای تعهد «ارزی» نمی‌کند، حمایت کرده است. شاید علت عدم تعلق خسارت به پول‌های خارجی حفظ ذخیره ارزش آن پول‌ها در طول سال‌های اخیر باشد و از آنجا که پول کشور ما قادر به حفظ و ذخیره ارزش ریالی نبوده است، قانونگذار با مطالبه خسارت تأخیر در تأدیه نسبت به پول‌های داخلی به علت تورم حاکم بر جامعه موافقت کرده است.

قانونگذار در سال ۱۳۹۲ برای اولین بار اقدام به تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز نموده که این قانون در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۴۰۰ اصلاح شده است. در بند پ ماده یک این قانون، «ارز» پول رایج کشورهای خارجی تعریف شده است که به‌صورت اسکناس و مسکوکات و حواله‌جات ارزی و سایر اسناد مکتوب یا الکترونیکی که در مبادلات مالی کاربرد دارد. این ماده، فقط «پول کشورهای خارجی» را ارز می‌داند و شرط پول بودن ارزهای خارجی را رایج بودن و کاربرد آن در مبادلات مالی می‌داند. بدیهی است ارزی که صفت رایج بودن را به خود می‌گیرد، توسط بانک مرکزی آن کشور تولید و انتشار یافته است و با تطبیق تعریف پول داخلی با تعریف ارز (پول خارجی)، قانون‌گذار در سال ۱۳۹۲ ضمن اینکه ارزهای خارجی را پول رایج میدانند، ارزها را فقط به‌صورت اسکناس و سکه مورد پذیرش قرار نداده بلکه دامنه انواع آن را وسعت بخشیده است و اگر پول خارجی به‌صورت داده‌های الکترونیکی باشد، آن را نیز ارز شمرده است. به عبارت دیگر، ارزهای سنتی و یا حتی ارز دیجیتال بر پایه پول سنتی، پول الکترونیکی کشورهای خارجی را «پول رایج خارجی- ارز خارجی» پذیرفته است.

۳. پول یا دارایی بودن ارزهای مجازی در قوانین موضوعه

مطابق موارد ذکر شده، قانونگذار ایران ارزهای دیجیتال بر پایه پول سنتی را به‌عنوان «پول رایج داخلی» یا «پول رایج خارجی» شناسایی کرده است. در این مرحله، نظر قانونگذار ایران در خصوص ارزهای مجازی قانونی و یا غیرقانونی بررسی می‌شود.

۳. ۱. پول و دارایی بودن ارزهای مجازی قانونی

دولت ایران در سال ۱۳۹۸ در سی‌امین جلسه شورای عالی مبارزه با پولشویی، انتشار رمزارزها با پشتوانه ریال و طلا و فلزات گرانبها را در انحصار بانک مرکزی قرار داده است (رحیمی و شریفیان، ۱۳۹۹: ۱۴). با تصریح نوع ارزها، که همگی ارزهای مجازی قانونی هستند و تولید آن توسط بانک مرکزی، کلیه ارزهای مجازی قانونی در قانون ایران مشروع شناخته شده است. به تبع اولی، بانک مرکزی علاوه بر تولید، نشر آن را به‌طور مستقل و یا با همکاری مؤسسات اعتباری متقبل شده است. اگر بانک مرکزی ارزهای مجازی مبتنی بر حساب‌های بانک مرکزی «CBDC» را تحت پوشش بیمه قرار دهد و انتقال آن را عهده‌دار شود، این نوع ارزها از نظر مبتنی بر حساب بانکی بودن و کارکرد پول داشتن، صفت «پول» را در بر خواهند گرفت و مشمول قانون پولی و بانکی کشور خواهند شد. با تعبیه زیرساخت الکترونیکی و سخت‌افزاری می‌توان در خردفروشی‌ها «CBDC»ها را همراه با پول فیزیکی و الکترونیکی استفاده کرد و بدین گونه «CBDC»ها صفت «وجه رایج کشور» را پیدا خواهند نمود و تحت نظارت و مقررات‌گذاری بانک مرکزی خواهند بود و طبق قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، CBDCهای سایر کشورها «پول رایج خارجی» محسوب خواهند شد؛ به‌عنوان مثال، یوان دیجیتال که نمونه‌ای از رمزارزهای بانک مرکزی دولت چین و مبتنی بر حساب است

«پول رایج داخلی» دولت چین بوده و برای سایر دولت‌ها «پول رایج خارجی» محسوب می‌شود. پس ارزهای مجازی که توسط بانک‌های مرکزی دولت‌ها طراحی و قابلیت تبدیل شدن به ارز سنتی یک کشور، مانند دلار، ریال، رنمینبی (واحد پول چین)، را دارند در تعریف پول جای خواهند گرفت.

بانک مرکزی دولت ایران با همکاری تعدادی از بانک‌های بزرگ در خردادماه سال ۱۴۰۳ طرح آزمایشی ارز دیجیتال «ریال» را که از زمره ارزهای ملی مبتنی بر حساب بانک مرکزی است، اجرا کرده است. این پروژه با هدف افزایش شفافیت مالی و کاهش هزینه‌های تراکنش و بهبود شمول مالی در جزیره کیش به‌عنوان آزمایشی اجرا شده است. با اجرای پروژه ارز دیجیتال ریال، می‌توان پذیرفت که «CBDC» ها وارد عرصه معاملات داخلی کشور ایران شده‌اند و می‌توانند صفت پول و رایج بودن را به خود اختصاص دهند.

۳.۲. پول و دارایی بودن بودن ارزهای مجازی غیرقانونی

مهمترین نوع ارزهای مجازی غیرقانونی «کریپتوکارنسی» است که محققین آن را با عنوان «رمزارزها» یا «رمزارزش» یا «دارایی ارزش» و یا عنوان‌های مشابه می‌شناسند. رمزارزها، دارایی دیجیتال و توکن الکترونیکی هستند که به‌عنوان وسیله مبادله با کنترل غیرمتمرکز و بدون دخالت نهاد واسط و بدون رعایت قواعد بانک مرکزی کشورها به‌صورت هم‌تا به هم‌تا (۳: ۲۰۱۹، Rico Shirakawa- Korwatanasakul) و فاقد پشتوانه و حاصل حل رابطه‌های ریاضی (الگوریتم) و غیر قابل شناسایی مبادله می‌شوند تا ضمن کاهش هزینه مبادلات، سرعت انتقال وجه را افزایش دهند (عسگری، ۱۴۰۰: ۲۷۴). این ارز توسط کلیه افراد موجود در شبکه کنترل می‌شود و دارای ماهیت حقوق تعهدات و حقوق مالکیت است؛ زیرا ممکن است هم وسیله پرداخت و هم یک کالا باشند (۱۵۲: ۲۰۱۸، Cvetkova) و کارکرد پول را دارند (بنائی، ۱۴۰۴: ۵۱۱-۵۰۹). پس این نوع ارزها حتی در صورت رایج شدن، به علت عدم تولید توسط بانک‌های مرکزی از جمله دولت ایران صفت پول داخلی را پیدا نخواهند کرد و حتی مشمول تعریف ارز خارجی گفته شده در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز هم نمی‌باشند. در ادامه، رویکرد ایران نسبت به این ارزها، از زمان ورود رمزارزها به کشور ایران (سال ۱۳۹۰) تاکنون، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در ایران، به‌طور دقیق، مشخص نیست که از چه تاریخی توجه به پول‌های مجازی جلب شد. نخستین پول مجازی که در ایران مبادله شد، بیت‌کوین بود که در سال ۱۳۹۰ مورد مبادله قرار گرفته است (حسنی و امانی و عاشوری، ۱۳۹۴: ۱۰). دولت ایران در سال ۱۳۹۶ برای جلوگیری از خروج ارز، معامله با ارزهای مجازی را در سی‌امین جلسه شورای عالی مبارزه با پولشویی ممنوع اعلام کرد (امیری و کاظمی، ۱۴۰۳: ۲۱۵) و بانک مرکزی نیز طی بخشنامه‌ای به کلیه شعب و واحدهای تابعه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و صرافی‌ها به‌طور رسمی انجام هرگونه خرید و فروش، تسهیل و یا ترویج رمزارزها را منع کرد (معاونت پژوهش‌های اقتصادی، ۱۳۹۷: ۱۸-۱۹). بانک مرکزی ایران در تاریخ ۱۳۹۷/۱۱/۰۸ طی سندی با عنوان «الزامات و ضوابط فعالیت در حوزه رمزارزها در کشور» رمزارزها را به‌عنوان «دارایی مالی» که کارکرد پول را دارا هستند، معرفی کرد (باباپور و جوادی، ۱۳۹۹: ۲۰). در همین سال، بانک مرکزی هرگونه فعالیت برای ایجاد و اداره شبکه پولی و پرداخت‌ها بر پایه فناوری بلاکچین را برای اشخاص غیرمجاز اعلام کرد و گفت اشخاصی که مقررات مربوط را رعایت نکنند، تحت تعقیب قانونی قرار خواهند گرفت. هیأت وزیران در مورخ ۱۳۹۸/۰۵/۱۳ در تصویب‌نامه شماره ۵۸۱۴۴/ت ۵۵۳۷ هـ با موضوع «تصویب‌نامه در خصوص استفاده از رمزارزها» مسئولیت خطرپذیری در استفاده از رمزارزها را بر عهده ناشران و متعاملین قرار داد و انجام معامله با رمزارزها را در مبادلات داخل کشور ممنوع کرد. در همین تصویب‌نامه، استخراج رمزارزها با اخذ مجوز از وزارت صنعت و معدن و تجارت مجاز اعلام شده است، در ماده ۶ این تصویب‌نامه نیز کلیه محل‌های استخراج و واحدهای صنعتی معرفی شده

و مشمول قانون مالیات شده‌اند. بدین ترتیب، استخراج رمزارزها به‌عنوان یک صنعت خارج از حیطه وظایف و نظارت بانک مرکزی در نظر گرفته شده است. بدیهی است با مفهوم مخالف مصوبات گفته شده، قانونگذار در سال ۱۳۹۸ یک گام جلوتر رفته و انجام معامله با آن را در معاملات خارج از کشور مجاز اعلام کرده است.

در دستورالعمل شماره ۵۰۷ مورخ ۱۳۹۸/۰۸/۲۲ با موضوع «صدور جواز تأسیس و پروانه بهره‌برداری برای فعالیت استخراج رمزارز»، که در راستای اجرای بند ۲ مصوبه هیأت وزیران به شماره ۵۸۱۴۴/ت ۵۵۶۲۷ هـ مورخ ۱۳۹۸/۰۵/۱۳ تدوین شده است، افزون بر چگونگی صدور جواز تأسیس استخراج رمزارز و اختصاص شناسه کسب و کار و مدت اعتبار جواز و مکان‌های استخراج (مزارع ماینر) و تأمین زیرساخت‌ها و هزینه‌های لازم برای صدور جواز تأسیس و صدور پروانه بهره‌برداری و تمدید جواز و پرداخت مالیات تصمیم‌گیری شده است. در این مرحله تولید و استخراج رمزارزها به واحدهای صنعتی دارای مجوز واگذار شده است و مالکین واحدهای صنعتی مکلف به پرداخت مالیات از منفعت حاصله شده هستند. در نتیجه، زمانی که دولت استخراج رمزارزها را مجاز اما استفاده از آن را غیرمجاز اعلام می‌کند، موجب بروز رفتار غیرمجاز و مخفیانه در انجام تراکنش و مبادلات مالی با ارزهای مجازی می‌شود (جواهری و جواهری، ۱۴۰۰: ۱۴)؛ زیرا تولیدکنندگان در صدد عرضه تولیدات خود در مبادلات مالی می‌باشند. اینکه شورای عالی مبارزه با پول‌شویی، استخراج و تولید رمزارزها را مجاز می‌داند اما استفاده از رمزارزها را غیرمجاز اعلام می‌کند، اماره قوی برای پذیرش رمزارزها به‌عنوان ارز در حوزه مبادلات مالی است. این ممنوع بودن از عدم وجود زیرساخت‌های لازم و یا عدم اطلاع کافی دولت در ساماندهی این ارزها نشأت می‌گیرد.

قانونگذار در مورخ ۱۳۹۹/۰۲/۳۱ در لایحه شماره ۹۷/۹۳۲۹ با موضوع «اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز» در تبصره ۴ بند ۷ از ماده ۱۷، تمامی رمزارزها (ارزهای رقومی) را در حکم ارز خارجی می‌داند و کلیه مقررات مربوط به ارز خارجی را حاکم بر رمزارزها اعلام کرده است. قانونگذار با پذیرش رمزارزها در مبادلات مالی خارج از کشور و برخورداری از صفت ارزهای خارجی، رمزارزها را به‌عنوان پول خارجی پذیرفته است در حالیکه ارزهای سنتی تابع کشور صادرکننده می‌باشند، اما رمزارزها را نمی‌توان به هیچ کشوری منتسب کرد. این نوع ارزها، پس از تولید از منبع استخراج جدا شده و با تاریخچه خود در حال مبادله در فضای مجازی هستند. پس نمی‌توان صفت پول خارجی را به آنها نسبت داد.

هیأت وزیران در مورخ ۱۳۹۹/۰۴/۱۵ در تصویب‌نامه شماره ۳۹۲۲۸/ت ۵۷۳۷۳ هـ کلیه دارندگان دستگاه‌های استخراج ماینر را مکلف کرده‌اند که ظرف یک ماه پس از اعلام وزارت صنعت و معدن و تجارت هویت خود و تعداد و نوع دستگاه‌هایی را که در مالکیت آنها هستند در سامانه‌ای که وزارت مذکور تعیین می‌نماید ثبت کنند و نسبت به پرداخت کلیه حقوق و عوارض دولتی اقدام کنند، در غیر اینصورت تحت تعقیب قرار خواهند گرفت. جلسه ۱۳۹۹/۰۷/۱۳ به پیشنهاد مشترک وزارت نیرو و بانک مرکزی، تصویب‌نامه موضوع «تعیین تکلیف تجهیزات استخراج رمزارز موجود در کشور» را اصلاح نمود و انجام مبادله با رمزارزهای استخراج شده را برای تأمین ارز واردات کشور طبق مجوزهای بانک مرکزی بلامانع اعلام نمود و نحوه عرضه رمزارزهای دست اول را مشخص کرد و همچنین کانال‌هایی را که بانک مرکزی برای انتقال ارز معرفی کرده بود، معین نمود (جواهری، جواهری، ۱۴۰۰: ۱۱۵). در این مرحله، قانونگذار انجام معامله با رمزارزها را در داخل کشور با حفظ شرایطی تجویز کرده است.

هیأت وزیران در مورخ ۱۴۰۰/۱۲/۰۸ سند «تحول دولت مردمی» رمزارزها را به‌عنوان «رمز ارزش» و «دارایی غیربررایی خرد با نقد شوندگی بالا» که می‌توانند در بازارهای سرمایه‌ای مبادله شوند یا ابزار پرداخت باشند، تعریف کرده است و هدف خود را استفاده فعالانه از آن در جهت رفع مشکلات کشور شمرده است (غمامی و علی‌پور، ۱۴۰۱: ۱۵۳-۱۵۴). هیأت وزیران در مورخ ۱۴۰۱/۰۶/۰۶ در ماده ۲ آییننامه «استخراج رمز دارایی» هرگونه واردات، تولید،

فروش و تعمیرات تجهیزات مربوط به استخراج رمزارز را صرفاً با دریافت مجوز از وزارت صمت و از طریق رویه قانونی تجاری و گمرکی مجاز اعلام کرد. قانونگذار در مورخ ۱۴۰۲/۰۲/۱۲ طرح مالیات بر سوداگری و سفته‌بازی را تصویب و در بند ۴-۴ آن، به انواع ارز اشاره شده است، در ماده ۵-۴ این طرح نیز انواع ارزهای دیجیتال را تصریح کرده است و از عبارت «انواع رمز پول و رمز دارایی» استفاده نموده است. در نتیجه، قانونگذار ایران با اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و مقررات‌گذاری‌های جدید، در صدد بروزرسانی قانون و نظارت بر رمزارزها است و با پذیرش رمزارزها به‌عنوان ارز خارجی، قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز را بر این نوع ارزها حاکم خواهد کرد و با تصویب مصوبات یاد شده و تجویز مبادلات مالی در خارج از کشور و همچنین با حفظ شرایطی انجام مبادله در داخل کشور، قانونگذار نگاه «پول خارجی بودن» را تقویت کرده است. کما اینکه در طرح یاد شده بر مبادلات رمزارزها مالیات بر عایدی سرمایه تعیین کرده است. پس عدم پذیرش انجام معامله با این نوع ارزها در سطح خرده‌فروشی‌ها در داخل کشور صرفاً به جهت عدم ساماندهی زیرساخت‌های استفاده از این نوع ارزها و صرفاً از باب احتیاط در خروج سرمایه کشور و عدم اطلاع مکفی مردم از رمزارزها و نحوه مبادلات مالی است و گر نه قانون‌گذار ایران مجوز مبادلات مالی با رمزارزها را حتی با نبودن پشتوانه بانک مرکزی کشورها در مبادلات مالی خارج از کشور صادر کرده است.

۴. چگونگی نظارت بر ارزهای مجازی

با ورود ارزهای مجازی قانونی به‌ویژه «CBDC»‌ها در مبادلات مالی، به‌عنوان مثال ریال دیجیتال، دولت وظیفه خواهد داشت ثمن مورد ادعا را از مدعی‌علیه به مدعی‌له با واسطه مؤسسات اعتباری انتقال دهد. اولین ابزاری که دولت به معنای قوه مجریه می‌تواند بر ارزهای مجازی و مبادلات مالی نظارت کند، اعمال مقررات بانکی و بخشنامه‌های بانک مرکزی است. مستند بند «الف» ماده واحده قانون اجازه تأسیس بانکهای غیردولتی مصوب سال ۱۳۷۹ سیاست‌گذاری پولی و اعتباری ارزی و چاپ اسکناس و ضرب سکه جزء وظایف دولت است تا از این اختیارات برای اعمال قدرت عمومی و حاکمیتی استفاده کند و بانک مرکزی مسئول تنظیم و اجرای سیاست‌گذاری پولی و اعتباری است (مددی و قائمی خرق و شفیعی، ۱۴۰۰: ۳۲۴). همچنین، دولت با اجرای قانون مبارزه با پولشویی و رعایت مقررات احراز هویت مشتریان می‌تواند بر ارزهای مجازی نظارت کند. در ادامه، نحوه نظارت دولت بر ارزهای مجازی قانونی و غیرقانونی مورد بررسی قرار می‌گیرد و تلاش می‌شود به سؤال‌هایی از قبیل: چه کسی وظیفه نظارت بر مبادلات مالی ارزهای دیجیتال دارد؟ باید مبادلات مالی چه کسانی مورد بررسی قرار گیرد؟ نحوه نظارت بر مبادلات مالی برای جلوگیری از پولشویی چگونه است؟ پاسخ داده شود.

۴.۱. چگونگی نظارت دولت ایران بر ارزهای مجازی قانونی - «CBDC»‌ها

نخستین قانون جامع در خصوص مبارزه با پولشویی در سال ۱۳۸۶ تدوین و در سال ۱۳۹۷ اصلاح شد و در ماده ۲ آن نیز جرم «پولشویی» تعریف شده است. در این قانون هرگونه تحصیل، تملک، نگهداری، استفاده از عواید اعمال مجرمانه، تبدیل، مبادله و یا انتقال عواید و پنهان یا کتمان کردن منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال و یا حتی انتقال مالکیت عوایدی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم که منجر به پولشویی شود، جرم شناخته می‌شود. به‌طور خلاصه، هرگونه فعل و یا ترک فعلی که منجر به پولشویی شود جرم‌انگاری شده است.

در تبصره ۳ بند ۴ ماده ۴ قانون مبارزه با پولشویی بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعتباری، بیمه‌ها، بیمه مرکزی، صندوق قرض الحسنه، بنیادها و مؤسسه خیریه و شهرداری ملزم به رعایت این قانون شده است. قوه مجریه در سال ۱۳۸۷ به منظور اجرای بهینه این قانون در آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی ضمن تعریف مؤسسات اعتباری، کلیه شعب

و نمایندگی بانک‌های خارجی مستقر در کشور ایران و مؤسسات اعتباری غیر بانکی و تعاونی‌های اعتباری، شرکت لیزینگ، شرکت‌های سرمایه‌پذیر، صرافی‌ها و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی که به امر واسطه‌گری وجوه اقدام می‌کنند، افزون بر موارد اشاره شده، در قانون مبارزه با پولشویی ملزم به رعایت قانون کرده است. در بند الف ماده ۲۱ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب سال ۱۳۹۵ «صرافی‌ها» در ساختار بانک مرکزی قرار گرفته‌اند و به موجب ماده یک دستورالعمل تأسیس فعالیت و نظارت اجرایی بر صرافی‌ها مصوب سال ۱۴۰۰، صرافی‌ها با مجوز بانک مرکزی تأسیس می‌شوند. از آنجا که بانک مرکزی ایران ریال دیجیتال را با همکاری بانک‌های بزرگ تولید کرده است، بانک مرکزی مرجع صالح نظارت بر ریال دیجیتال خواهد بود.

در پاسخ به سؤال باید بر مبادلات مالی چه کسانی نظارت شود؟ قانونگذار در ماده ۷ قانون مبارزه با پولشویی پاسخ داده است: اشخاصی که تحت عنوان «ارباب رجوع» اقدام به انجام معامله می‌کنند، باید هویت‌شان شناسایی شود. در بند ب ماده (۱) آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی مصوب سال ۱۳۸۷ «ارباب رجوع» کسی است که به‌عنوان مشتری خود شخصاً و یا وکیل و یا نماینده وی برای بهره‌مندی از خدمات و انجام معامله و انتقال وجوه و یا انتقال اموال گران‌قیمت به مؤسسات اعتباری مراجعه می‌کند.

در پاسخ به این سؤال نحوه شناسایی چگونه باید باشد؟ قانونگذار در آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی مصوب سال ۱۳۸۷ کیفیت و نحوه شناسایی را به دو مرحله تقسیم کرده است: اگر سقف معامله تا ۱۵ میلیون تومان باشد، شناسایی اولیه انجام می‌شود و اگر بیش از ۱۵ میلیون تومان باشد، شناسایی تکمیلی انجام خواهد گرفت. طبق بند (الف) و (ب) ماده (۳) این آیین‌نامه برای شناسایی اولیه اشخاص حقیقی شماره ملی و کدپستی فرد مراجعه‌کننده با اصل کارت ملی وی مطابقت داده می‌شود و برای شناسایی اشخاص حقوقی شناسه ملی و کدپستی اقامتگاه قانونی شخص حقوقی با اصل یا تصویر مصدق کارت شناسایی وی مطابقت داده می‌شود. پس قانونگذار وظایف اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی را برای مبارزه با پولشویی از جمله ثبت و گزارش اطلاعات ارباب رجوع تصریح کرده است و مؤسسات اعتباری در انجام معاملات با پول و یا ارزهای کشورهای خارجی مکلف به شناسایی مشتری هستند.

بانک مرکزی در سال ۱۳۹۸ انتشار رمزارزهای قانونی را در انحصار خود قرار داده است (رحیمی و شریفیان، ۱۳۹۹: ۱۴)، پس می‌توان با بروزرسانی قواعد و یا تدوین مقررات جدید بر این نوع ارزها نظارت کرد. نکته‌ای که قابل تأمل است این است که با تولید «CBDC»‌ها و مقررات‌گذاری توسط بانک مرکزی در واقع «CBDC»‌ها صفت خود را، یعنی بدون دخالت دولت‌ها بودن، فرد به فرد و ناشناس بودن، از دست خواهند داد. برای رفع این مشکل بانک مرکزی می‌تواند از سیستم نظارت دولایه‌ای استفاده کند. بدین صورت، بانک مرکزی ایران رمزارز قانونی را با استفاده از فناوری بلاکچین تولید می‌کند و این ارزها را به مؤسسات اعتباری از جمله بانک‌های غیردولتی و صرافی‌ها عرضه می‌کند. پس از آن مؤسسات اعتباری «CBDC»‌ها را در خرده‌فروشی‌ها در اختیار مشتریان قرار می‌دهد. در اینصورت، رمزارزها ضمن حفظ صفت خود تحت نظارت و مقررات‌گذاری بانک مرکزی خواهند بود و بانک مرکزی ملزم خواهد بود همانند مؤسسات اعتباری قانون احراز هویت مشتریان را رعایت و اسرار بانکی‌شان را مصون و محفوظ نگه دارد.

۴.۲. چگونگی نظارت دولت ایران بر ارزهای مجاز غیرقانونی - «رمزارز»‌ها

برخلاف فلسفه رمزارزها که همان عدم دخالت دولت‌ها در مبادلات مالی است، رمزارزها هنگام تبدیل شدن به ارز سنتی نیاز به یک مرجع دولتی دارند تا از دنیای مجازی به دنیای حقیقی وارد شوند و این تبدیل شدن در صرافی‌های دیجیتال که از زمره مؤسسات اعتباری و تحت نظر بانک مرکزی است، انجام می‌شود. این مؤسسات اعتباری مجوز

تأسیس را از بانک مرکزی دولت‌ها دریافت می‌کنند و تحت شمول قانون مبارزه با پولشویی قرار می‌گیرند؛ پس، از استقلال رأی قاطع برای مخفی نگهداشتن هویت کاربران مجازی برخوردار نیستند. این گلوگاه اولین گام برای بانک مرکزی دولت‌ها از جمله دولت ایران برای احراز هویت مالکان رمزارزها است و با ساماندهی صرافی‌ها می‌توان تعداد زیادی از مالکان رمزارزها را شناسایی کرد. صرافی‌های دیجیتال به دو دسته متمرکز و غیرمتمرکز تقسیم می‌شوند. اصلی‌ترین تفاوت میان این دو گزینه در بخش احراز هویت کاربران است. صرافی‌های متمرکز همانند صرافی‌های سنتی واسطه معامله هستند. اطلاعات کاربران را دریافت می‌کنند و با انتقال ارز درصد خود را دریافت می‌کنند، بدین ترتیب برای انجام مبادله، اطلاعات و هویت کاربران فاش خواهد شد. صرافی‌های غیرمتمرکز بدون نیاز به احراز هویت با استفاده از کیف پول دیجیتال به ارائه خدمات می‌پردازند و به‌طور سیستمی درصد خود را بابت ارائه خدمات دریافت خواهند کرد. افراد برای بهره‌مندی از خدمات این صرافی‌ها نیاز به نصب اپلیکیشن بر روی دستگاه‌های سخت‌افزاری دارند. از آنجا که اپلیکیشن‌ها بر روی دستگاه‌های سخت‌افزار مانند تلفن‌های همراه نصب می‌شوند، اطلاعات مربوط به هویت کاربران هنگام نصب اپلیکیشن‌ها توسط مدیران صرافی غیرمتمرکز ثبت و احراز می‌شود و دیگر نیازی به احراز هویت مجدد به ازای هر معامله نیست. دقیقاً مانند احراز هویت هنگام استفاده از کارت‌های عابر بانک در اپلیکیشن تاپ، آپ و هفت هشتاد و غیره است که با برنامه‌شاپرک کارت‌ها را ثبت و مشخصات کارت با دارنده تلفن همراه تطبیق داده می‌شود. زمانی که برای اولین بار از کارت عابربانک استفاده می‌شود باید مراحل احراز هویت در برنامه‌شاپرک طی شود و تا زمانی که کارت عابربانک اعتبار دارد دیگر نیازی به احراز هویت مجدد به ازای هر انتقال وجه نیست. بانک مرکزی دولت ایران هم می‌تواند از این شیوه برای احراز هویت ارباب رجوع رمزارزها استفاده کند. در این حالت، برخلاف ادعای اولیه مبدعان رمزارزها که همان غیر قابل شناسایی بودن هویت کاربران است، بلافاصله با نصب اپلیکیشن بر روی تلفن همراه حساب کاربری طراحی شده توسط مالک رمزارزها با هویت اصلی مالک تلفن همراه توسط صرافی‌های دیجیتال غیرمتمرکز مطابقت داده می‌شود و دولت می‌تواند با شناسایی IP، مالک حساب کاربری و هویت واقعی متعاملین را شناسایی کند و یا اینکه از مؤسسين صرافی‌های دیجیتال غیرمتمرکز بخواهد که هویت کاربران خود را در اختیار بانک مرکزی قرار دهند و در صورت عدم همکاری صرافان، پروانه صرافی تابع مقررات تمدید و یا صدور پروانه کسب شود.

مشکل شناسایی هنگامی است که کاربران فضای مجازی مبادلات خود را بدون اینکه وارد دنیای حقیقی شوند در همان دنیای مجازی با طرف دیگر قرارداد در داخل کشور انجام می‌دهند. در این حالت نیز می‌توان مالکین دستگاه‌ها را با شناسایی IP دستگاه‌های سخت‌افزاری شناسایی کرد و دارنده دستگاه سخت‌افزار مانند مالک کارت‌های عابربانک پاسخگوی مراجع مربوطه خواهد بود. مشکل اصلی زمانی است که معاملات بین‌المللی در دنیای مجازی یا با استفاده از صرافی‌های دیجیتال غیرمتمرکز که مجوز تأسیس را خارج از مرزهای ایران دریافت کرده‌اند، انجام شود. در این حالت، دولت ایران می‌تواند با شناسایی تابعیت متعاملین از دولت دیگر خواستار شناسایی هویت کاربر خود شود. ولی باید دقت داشت که در مبادلات برونمرزی، اشخاص معاملات خود را با صرافی‌های دیجیتال غیرمتمرکز انجام می‌دهند و شناسایی این افراد نه تنها قابل احراز نیست بلکه به جهت اینکه دولت ایران عضو کنوانسیون یکنواختسازی معاملات مبتنی بر ارزهای مجازی مصوب سال ۲۰۱۷ نمی‌باشد (مافی و ناصر، ۱۴۰۰: ۲۸۳-۲۹۷)، امکانپذیر نیست؛ چرا که دولت ایران با برخی از دولت‌ها ارتباط حسنه ندارد و یا دیگر دولت‌ها تحت فشار حداکثر دولت آمریکا هستند، بنابراین هویت این دسته از کاربران قابل احراز نخواهد بود. همچنین، به علت حمایت دولت آمریکا از رمزارزها، اغلب صرافی‌های دیجیتال پروانه کسبشان را از دولت آمریکا دریافت کرده‌اند و دفتر مرکزی آن صرافی‌ها در سرزمین دولت آمریکا قرار دارد؛ پس تحت نظارت دولت آمریکا هستند و از استقلال لازم برخوردار نیستند. دولت ایران یا سایر

دولت‌هایی که در منافعتشان در تزامن با دولت آمریکا هستند، عضو کنوانسیون نخواهند شد. اگر صدور پروانه صرافی‌های دیجیتال که معاملات بین‌المللی را انجام می‌دهند توسط مرجع بدون نفوذ و بدون مشترک‌المنافع صادر شود، تمامی کشورها احساس امنیت مالی کرده و عضو کنوانسیون‌های مربوطه خواهند شد. لذا، پیشنهاد می‌شود یک صرافی بین‌المللی توسط مرجع بین‌المللی تأسیس گردد و پروانه کسب صرافی توسط مرجع بین‌المللی صادر شود و صرافی در تمامی دولت‌ها دفتر مرکزی داشته باشد و دولت‌ها در صورت لزوم بتوانند معاملات خلاف قانون را ردیابی کنند. در نهایت، بهتر است صندوق بین‌المللی پول «صرافی دیجیتال بین‌المللی» تأسیس گردد و در کلیه دولت‌ها دفتر مرکزی داشته باشد.

دومین گلوگاه برای کنترل رمزارزها، نظارت بر عملیات استخراج رمزارزها است. دولت ایران می‌تواند بر کارگاه‌های تولیدی و استخراج واحدهای صنعتی رمزارزها مانند سایر واحدهای صنعتی کشور نظارت کند و وضعیت کارگاه‌های صنعتی را به لحاظ وضعیت ماینرها و مکان صنعتی و اخذ پروانه کسب و میزان برق مصرفی مزارع ماینرها ساماندهی کند. مشکل این نوع نظارت، استفاده از سرویس‌های برونمرزی کارگاه‌های تولیدی رمزارزها است، از جمله: سرور تلگرام با برنامه‌ریزی‌های جدید اقدام به معرفی توکن‌های مختلف و تولید رمزارز توسط کاربران تلگرامی نموده است. کاربران تلگرامی با استفاده از تلفن همراه به تولید ارز مجازی غیرقانونی می‌پردازند. در این حالت، تلفن همراه نقش ماینر را برای افراد دارند و مشکل استفاده از دستگاه‌های ماینر که جزء کالای قاچاق است، از بین می‌رود. دارندگان تلفن‌های همراه با استفاده از برق شهری که مختص مصارف خانگی است و نصب فیلترشکن و بارگذاری برنامه رمزارزها، از جمله توکن "تپ سواپ"، "همستر کامبت"، "تایم کوین"، "دات کوین"، "یس کوین" و "نایت کوین"، به تولید ارزهای مجازی تلگرامی می‌پردازند و پس از لیست شدن در سکوها‌های معاملاتی در صرافی‌ها معامله می‌کنند؛ البته، این کاربران در صورت مال‌باخته شدن امکان رهگیری و رد مال را ندارند.

سومین گلوگاه دولت برای نظارت بر رمزارزها استفاده از قانون بورس و اوراق بهادار است. طبق ماده ۲۴ قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴ اوراق بهادار، هر نوع ورقه و یا سندی است که متضمن حقوق مالی و قابل نقل و انتقال برای مالک عین و یا منفعت آن است، حتی اگر رمزارزها را اوراق بهادار بنامیم در ماده ۲ فصل دوم - «ارکان بازار اوراق بهادار» نحوه نظارت بر بازار اوراق بهادار با تخصیص شورایی تصمیم‌گیری شده است. در این شورا «رئیس بانک مرکزی» و وزیر امور اقتصادی و دارایی و وزیر بازرگانی و رؤسای اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران و اتاق تعاون و دادستان کل کشور و ... «عضو» هستند. با این لحاظ با عضویت ریاست بانک مرکزی در شورای عالی بورس و اوراق بهادار، سیاستگذاری در شورای بورس، خارج از سیاستگذاری نظام بانکی نخواهد بود و می‌توان رمزارزها را ساماندهی کرد.

۵. مشروعیت ارزهای دیجیتال در رویه‌های قضایی

همانگونه که اشاره شد، قوه مجریه با مقررات‌گذاری در صدد نظارت بر ارزهای مجازی است و قوه قضائیه وظیفه نظارت بر حسن اجرای قانون و مقررات را دارد؛ دومین ابزاری که دولت می‌تواند ارزهای دیجیتال را ساماندهی نماید، نظارت بر حسن اجرای قانون توسط دستگاه قضایی است. در نشست خبری ۱۴۰۳/۰۵/۳۱ کد خبر ۱۴۰۳۴۷۸۹۲۸۳، معاون اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم دادگستری تهران در گفتگو با خبرنگار روزنامه میزان، از شعب تخصصی رسیدگی به جرایم رمزارز و رایانه‌ای خبر داده و کریپتوکارنسی را یک پول مجازی دانسته است.

اداره کل حقوقی قوه قضائیه در نظریه مشورتی شماره ۵۶۵/۹۸/۷ مورخ ۱۳۹۸/۱۰/۰۴ تنها در صورتی خرید و فروش بیت‌کوین را غیرمجاز می‌داند که ورود این دستگاه در فهرست کالاهای قاچاق قرار بگیرد و یا عملکرد این

دستگاه مشمول سایر قوانین از جمله خرابکاری باشد و بیت کوین را به‌عنوان پول‌های رایج کشورهای خارجی نمی‌داند. اما، بر اساس تصویب‌نامه مورخ ۱۳۹۸/۵/۹، هیأت وزیران خرید و فروش بیت کوین و نگهداری، وارد کردن و فروش دستگاه‌های استخراج بیت کوین را جرم انگاری نکرده است. اداره کل حقوقی قوه قضائیه در نظریه دیگری به شماره ۱۶۲۳/۱۴۰۰/۷ مورخ ۱۴۰۱/۰۸/۲۳ رمزارزها را مال مثلی می‌داند و در صورت وقوع جرم به رد مال نظر داده است که در صورت تلف مال، قیمت آن به تراضی طرفین و در صورت عدم تراضی، بهای آن به قیمت یوم‌الادا به وسیله کارشناس و خبره محاسبه و از محکوم‌علیه وصول و به محکوم‌له پرداخت می‌شود. اما معامله ارزهای دیجیتال را، بر اساس مقررات بانک مرکزی و تصویب‌نامه شماره ۵۵۶۳۷/ت ۵۸۱۴۴ مورخ ۱۳۹۸/۵/۶، هیأت وزیران در مبادلات داخلی به رسمیت نمی‌شناسند و توقیف و فروش آن را به وسیله اجرای احکام غیرممکن اعلام می‌کنند. در نظریه دیگری به شماره ۱۵۵۵/۱۴۰۰/۷ مورخ ۱۴۰۱/۰۸/۲۵ اداره حقوقی قوه قضائیه رمزارزها را مال مثلی و در صورت تلف مال، محکوم‌علیه را به همان میزان رمزارز (ارز دیجیتال) محکوم کرده است، در این نظریه نیز رمزارزها را مال شناخته شده و ماهیت ذاتی آن را مشروع می‌داند.

آرای صادره، حاکی از پذیرش ارزهای مجازی و مشروع بودن معاملات رمزارزها در خارج از کشور است. مراجع قضایی نه تنها ارزها را به‌عنوان مال مثلی شناسایی کرده‌اند، بلکه آن را دارای ارزش عقلایی می‌دانند و در صورت تلف شدن مال و عدم امکان رد آن حکم به پرداخت معادل آن به قیمت یوم‌الادا صادر کرده‌اند و بر حسن اجرای قانون مبارزه با قاچاق کالا نظارت دارند. بر این اساس، دولت ایران در رویه قضایی، گرایش به مالیات‌نگاری ارزهای دیجیتال، اعم از ارزهای مجازی قانونی و غیرقانونی، دارد. دستگاه قضایی برخلاف نظر تعدادی از فقها که رمزارزها را حرام می‌دانند؛ این نوع داده‌های الکترونیکی را مال مثلی و دارای منفعت عقلایی شناسایی کرده و رأی به رد مال صادر نموده‌اند. اما، اعلام عدم امکان توقیف رمزارزهای محکوم‌علیه به جهت غیرقانونی بودن معاملات آنها در داخل کشور قابل ایراد است، زیرا در قانون استخراج رمزارزها مجاز شمرده شده است و رمزارزها علاوه بر اوصاف گفته شده تابع احکام اموال مالکیت فکری و اعتباری هستند. حال، اگر شخصی کلیه اموال خود را به رمزارز تبدیل کند و در سررسید مقرر ایفای تعهد ننماید و یا اینکه با تقلب رمزارزهای دیگری را تحصیل کند، آیا صحیح است قضات محترم صرفاً به جهت ممنوع بودن معامله در داخل کشور که ناشی از عدم زیرساخت‌های لازم است، اموال محکوم‌علیه را توقیف نکنند؟ و محکوم‌علیه یا متعهد‌علیه از رد مال و یا توقیف اموال رهایی یابد؟ و با اجرای دادنامه به راحتی بتواند با داشتن مال (رمزارز) فراوان مدعی اعسار شود؟ در اینصورت، مال‌باخته هر روز نسبت به روز قبل مال‌باخته‌تر خواهد شد و مجرم در پناه قانون به یغمای اموال دیگران خواهد پرداخت و قانون از فرد مجرم و یا مقصر حمایت خواهد کرد. در حالیکه رمزارزها صرفاً در خرده‌فروشی‌ها در داخل کشور ممنوع می‌باشند و می‌توان این اموال را در حساب کاربری محکوم‌علیه توقیف و به مال‌باخته مسترد نمود.

نتیجه‌گیری

از آنجا که رمزارزهای غیرقانونی، مانند بیت کوین و یا تتر، یا رمزارز قانونی، مانند یوان دیجیتال، هر دو توسط دولت‌های حمایت‌کننده چین و آمریکا به شیوه‌های مختلف قابل شناسایی هستند و هر دو ارز در تلاش هستند که جایگاه جهانی را به خود اختصاص دهند، بهترین راهکار برای حفظ منافع کلیه دولت‌ها تولید یک ارز بین‌المللی و مستقل از حساب بانک مرکزی دولت‌ها می‌باشد. گروهی از دولت‌ها با بهره‌مندی از مزایای رمزارزها به منظور جلوگیری از معایب آن و رهایی از حاکمیت پولی دولت آمریکا به تولید رمزارزهای قانونی «CBDC» روی آورده‌اند. در این امر، دولت چین پیشتاز بوده و سعی دارد با اجرای طرح‌هایی، مانند جاده ابریشم، شانگهای و سازمان بریکس، ارز ملی یوان

را در معاملات فراملی و منطقه‌ای و در سطح جهانی گسترش دهد و بدین ترتیب افزون بر حاکمیت اقتصادی بر معاملات جهانی مسلط شود. گروهی نیز مانند دولت آمریکا به جهت استقبال اشخاص از رمزارزهای غیرقانونی و غیرمتمرکز از این شرایط بهره برده و برای حفظ حاکمیت دلار خود سعی در نظام‌مند کردن این ارزها دارد. دولت آمریکا برای ساماندهی رمزارزهای غیرقانونی، مؤسسات اعتباری از جمله صرافی‌های متمرکز و یا غیرمتمرکز و یا بنیاد توکن‌ها را ملزم به رعایت قوانین اصلی ایالت متحده آمریکا، مانند قانون اسرار بانکی، مقررات احراز هویت مشتریان (KYC)، قانون میهنپرستی ایالات متحده، قانون مبارزه با پولشویی، قانون پرداخت تمبر، قانون تجارت یکنواخت نموده است و در مرتبه دیگر با بروزرسانی یا تدوین مقررات جدید از جمله کمیسیون معاملات آتی کالا، شبکه مبارزه با جرایم مالی، کمیسیون بورس اوراق بهادار، خدمات درآمد داخلی و کمیسیون تجارت فدرال ارزهای غیرقانونی را در ایالت متحده و یا حتی در مبادلات فراملی ساماندهی نموده است. ما حاصل این قاعده‌مندی شناسایی و احراز هویت کاربران مجازی و شناسایی میزان سرمایه ملی یک کشور و سیطره دولت چین و یا آمریکا بر سرمایه ملی سایر کشورها خواهد بود. به نظر نویسندگان این مقاله روی آوردن ایران و یا سایر دولت‌ها به هر دو نوع ارز، چه ارز ملی یوان دیجیتال چین و یا بیت کوین دولت آمریکا، در واقع پذیرش حاکمیت مالی این دو دولت در سرمایه ملی‌شان است و با استقلال مالی دولت‌ها در تزامن خواهد بود. لذا، پیشنهاد می‌شود دولت‌ها به منظور داشتن یک رمزارز جهانی و استفاده از مزایای رمزارزها، اطمینان از نظارت و مقررات‌گذاری بر رمزارزها متفقا قول در تولید و ساخت یک توکن الکترونیکی سرمایه‌گذاری کنند و بنیاد توکن مربوطه میزان سهم هر یک از کشورها را تعیین خواهد کرد. رمزارز ابداعی محصول کلیه کشورهای جهان خواهد بود. در این حالت، افراد جامعه جهانی ضمن استفاده از رمزارزهای غیرقانونی و غیرمتمرکز از مزایای آن اعم از راهاندازی آسان، پرداخت بین‌المللی، عدم وجود نهاد ثالث، کاهش هزینه‌های انتقال، سرعت بالای انتقال، عدم خلق بی‌رویه پول، امکان رهگیری و شفافیت پول، امکان عرضه اولیه، تنظیم قراردادهای هوشمند، رونق کسب و کار جهانی بدون وابستگی به نفت، عدم شناسایی هویت به‌طور واقعی، حفظ حریم خصوصی، عدم امکان جعل، عدم توانایی در مصادره و توقیف مال توسط دولت‌ها، عدم امکان دستکاری در اطلاعات، ثبات مالی، قیمت یکسان در کلیه سکوها، معاملاتی بهره خواهند برد. با جاری ساختن قواعد بین‌المللی مانند اصول کلی حاکم بر فضای مجازی و یا صندوق بین‌المللی پول از نفوذ سایر کشورها در حاکمیت مالی دولت‌ها دوری خواهند شد و این نوع رمزارزها به علت داشتن یک مرجع جهانی که وظیفه تولید و نشر و نظارت آن را دارد، یک پول دیجیتال جهانی رایج خواهد بود. در این راستا، بهترین متولی در ایجاد رمزارز جهانی، صندوق بین‌المللی پول که صندوقی بی‌طرف است پیشنهاد می‌شود و بهتر است که هیچ کشوری حق و تو نداشته باشد.

منابع

منابع فارسی

- امیری، مجاهد؛ کاظمی، فرشته. (۱۴۰۳). اعتبار ارزشهای دیجیتال به عنوان مبادله و ثمن و وسیله پرداخت در حقوق ایران، مطالعات حقوقی، جدید (۴۴)، صفحات ۲۰۷-۲۳۲.
- انصاری، مسعود؛ طاهری، محمدعلی. (۱۳۸۶). دانشنامه حقوق خصوصی، جلد اول، چاپ ۲. محراب فکر.
- باباپور، محمد؛ جوادی، امیر. (۱۳۹۹). ضرورت مقرراتگذاری ارزشهای دیجیتال و تبیین موانع ساختاری، اندیشه حقوقی معاصر، ۱ (۱)، صفحات ۱۳-۲۳.
- بنائی، پریسا. (۱۴۰۴). تحلیل حقوقی تأثیر ارزشهای رمزنگاری شده بر مقررات و الزامات تجارت بینالملل، مطالعات حقوقی، جدید (۴۵)، صفحات ۵۰۷-۵۱۷.
- جواهری، ندا؛ جواهری، محسن. (۱۴۰۱). رویکرد حقوقی به بیتکوین و قیاس آن با بورس، تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، ۵۲، صفحات ۱۰۳-۱۲۰.
- حسینی، علیرضا؛ امانی، نوح؛ عاشوری، امیر. (۱۳۹۴). بررسی حقوقی جایگاه پول مجازی در نظام حقوقی ایران و کنوانسیون بیع بینالمللی کالا، اولین کنفرانس حقوق و امور قضایی.
- خادمیان، محمود؛ کوشا، ابوطالب؛ نوری، فاطمه. (۱۴۰۰). شناسایی ماهیت حقوقی رمزارزها با تحلیل ساختاری آنها در نظام حقوقی ایران، مجله حقوقی دادگستری، ۸۵ (۱۱۵)، صفحات ۳۴۹-۳۷۲.
- دالوندی، محمدرضا؛ موسوی، سید ابراهیم؛ غضنفری، هنگامه. (۱۴۰۴). بررسی کارکردهای رمزارزها از منظر حقوقی و نظم اجتماعی، پژوهش‌های اخلاقی، (۵۹)، صفحات ۲۴۵-۲۶۸.
- رحیمی، فتح‌الله؛ شریفیان، سحر. (۱۳۹۹). موقعیت رمزارزهای دیجیتال در نظام ملی و بینالمللی، دوفصلنامه حقوق قراردادهای فناوریهای نوین، ۱ (۱)، صفحات ۱-۲۲.
- صادقی، محسن؛ ناصر، مهدی. (۱۴۰۰). مطالعه تطبیقی چالشها و راهکارهای بکارگیری ارزشهای رمزنگاری شده دیجیتال در نظام حقوقی ایران و آمریکا، مطالعات حقوق خصوصی، ۵۱ (۲)، صفحات ۲۹۳-۲۷۵.
- صدر، سید محمدباقر. (۱۴۱۷). اقتصادنا، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، قم.
- عسگری، سجاد. (۱۴۰۰). نسبت‌شناسی ارز و رمزارز در نظام تقنینی ایران، حقوقی دادگستری، ۸۵ (۱۱۳)، صفحات ۲۶۳-۲۸۳.
- عظیمزاده اردبیلی، فائزه؛ خسروی، لیلا. (۱۳۸۸). مطالعه تطبیقی حقوق زنان از منظر اسلام و غرب (حق مالکیت و اشتغال)، جلد دوم، چاپ ۱، مرکز امور زنان و خانواده نهاد ریاست جمهوری.
- غلامی، یاسر؛ جوادی، میثم؛ مقدسی، محمدباقر. (۱۴۰۲). اجرای احکام مدنی از محل ارزشهای دیجیتال، حقوقی دادگستری، ۸۷ (۱۲۱)، صفحات ۲۸۳-۳۰۶.
- غمامی، محمد مهدی؛ علی‌پور، محمدرضا. (۱۴۰۱). بررسی تطبیقی مواجهه با رمزارزها در نظام حقوقی ایران و آمریکا، دانشنامه حقوق اقتصادی، جدید (۲۱)، صفحات ۱۵۰-۱۷۶.
- فرقان دوست حقیقی، کامبیز؛ نداف، رضوانه. (۱۳۹۷). مروری بر رمزارزها، فرصتها و تهدیدها، رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت حسابداری، (۹)، صفحات ۶۱-۷۴.
- قنوتی، جلیل؛ وحدتی شبیری، حسن؛ عبدیپور، ابراهیم. (۱۳۸۸). حقوق قراردادهای در فقه امامیه، جلد اول، چاپ ۲. سمت.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۹۷). دوره مقدماتی حقوق مدنی، اموال و مالکیت، چاپ ۵۰، بنیاد حقوقی میزان.
- کدخدایی، عباسعلی؛ نوروزپور، حسام. (۱۳۹۹). چالشهای ارزشهای مجازی در مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم با تأکید بر اقدامات و توصیههای کارگروه ویژه اقدام مالی، حقوقی بینالمللی، (۶۲)، صفحات ۷-۲۸.

مافی، همایون؛ ناصر، مهدی. (۱۴۰۰). واکاوی مکنیسم احراز اهلیت متعاملین در پیاده‌سازی قراردادهای هوشمند در حقوق ایران، پژوهشنامه بازرگانی، (۹۸)، صفحات ۲۷۹-۳۲۰.

محمدجواد، فاضل لنگرانی. (۱۳۹۴). البیع، بر اساس تحریرالوسیله ۹ (شرایط عوضین).

مددی، مهدی؛ قائمی خرق، محسن؛ شفیعی، قاسم. (۱۴۰۰). جستارهای فقهی حقوقی در مسئله قانون مدنی «ارزهای رمزنگاری شده»، مجلس و راهبرد، (۱۵۰)، صفحات ۳۰۳-۳۳۴.

مصطفی، محقق دادماد. (۱۳۶۱). قواعد فقه، جلد ۱، چاپ ۱۲، مرکز نشر علوم اسلامی.

معاونت پژوهشهای اقتصادی. (۱۳۹۷). مقدمه‌های بر تنظیمگری رمزینه ارزها در اقتصاد ایران، کد موضوعی ۲۲۰، شماره مسلسل ۱۵۹۳۲.

میری لوانسانی، سمیه؛ حیدری، بهاره؛ رزمجو، علی اکبر؛ محدثه، رزمجو. (۱۳۹۸). بررسی جایگاه قانونی ارز دیجیتال ملی، مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، ۲ (۱۳)، صفحات ۷۲-۸۱.

نوابپور، علیرضا؛ نوری، مهدی. (۱۳۹۶). طراحی چارچوب مفهومی سیاستگذاری ارزهای مجازی در اقتصاد ایران، پژوهشی سیاستگذاری عمومی، ۳ (۴)، صفحات ۵۱-۷۸.

انواع صرافیهای ارز دیجیتال چیست؟ ۰ تا ۱۰۰ انواع صرافیها رجوع شود به balinex.com

طرح آزمایشی ارز دیجیتال ریال در جزیره کیش آغاز شد رجوع شود به kifpool.me مورخه ۱۴۰۳/۰۵/۲۱.

نشست خبری ۳۱ مرداد سال ۱۴۰۳ با خبرنگار روزنامه میزان به کد خبر مرداد ۱۴۰۳۴۷۸۹۲۸۳.

منابع عربی

ابوالقاسم، موسوی خوئی. (۱۳۷۸). مصباح الفقاهه فی المعاهدات، جلد ۱، ناشر فقاها.

امام خمینی، روح الله. (۱۴۱۵). المكاسب المحرمه، چاپ اول، مؤسسه تنظیم آثار و نشر امام خمینی، قم.

الاملی، الشیخ محمدتقی، تقریر بحث میرزا نائیتی، المكاسب و البیع، ج ۲.

منابع انگلیسی

Wagner, Andrew. (2014). Digital vs. Virtual Currencies. <https://bitcoinmagazine.com/articles/digital-vs-virtual-currencies-1408735507>

European Banking Authority (EBA). (2014). EBA Opinion on virtual currencies. Retrieved from .

European Central Bank (2015). «Virtual Currency Schemes - a Further Analysis». Available at <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>.

Arias acuña, Gonzalo & Sánchez pullas, Andrés, (2016), The Digital Currency Challenge for the Regulatory Regnme, Revista chilena de derechoy Tednologia, Centro de Estudios en Derecho in formatico universidad de dhile, Issn, 0719-2584-VOL. 5 NÚM. 2 (2016), PÁGS. 173-209.

Andrea Peláez-Repiso, Pablo Sánchez-Núñez and Yolanda García Calvente, Article Tax Regulation on Blockchain and Cryptocurrency: The Implications for Open complexity,2-20Innovation,2021, Journal of open Innovation: Technology, Market.

American Bar Association, Derivatives and Futures Law Committee, Innovative Digital Products and Processes Subcommittee, Jurisdiction Working Group, (2020). Digital and Digitized Assets: Federal and State Jurisdictional IssuesFederal and State Jurisdictional Issues.

Tahyar, MargaretE-massari, Jai-Howll, Jackson-Howlle, 2020, Digital Currencies, Harvard Law School,The Case Studies,CDPO45

Aysan, Ahmet Faruk and Kayani, Farrukh Nawaz; China's Transition to a Digital Currency: Does It Threaten Dollarization?,2021, Online at

https://mpa.ub.uni-muenchen.de/110027/Mpra_Paper_No._110027, posted 10 Oct 2021
23:31 UTC

Financial Action Task Force (2014). Virtual Currencies - Key Definitions and Potential AML/CFT Risks, 2014, available at: www.fatf-gafi.org

منابع دیگر

قوانین و آییننامه‌ها

- آییننامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی شماره ۲۱۷۸۶۹/ت ۴۱۷۳۳۳ هـ مورخ ۱۳۸۷/۱۱/۲۳
- آییننامه اجرایی قانون مبارزه با پولشویی مورخ ۱۳۸۸/۰۹/۱۱
- آییننامه فرایند ماینینگ ارزهای دیجیتال هیأت وزیران
- آییننامه نحوه شناسایی کامل اشخاص
- تصویبنامه شماره ۸۳۹۸/ت ۰۱۸۱ مورخ ۱۳۷۲/۰۶/۰۲ هیأت وزیران
- تصویبنامه شماره ۵۰۰۷ مورخ ۱۳۹۸/۰۸/۲۲ هیأت وزیران صدور جواز تأسیس و پروانه بهره‌برداری برای فعالیت استخراج رمزارز
- تصویبنامه شماره ۵۸۱۴۴ مورخ ۱۳۹۸/۰۵/۱۳ هیأت وزیران با موضوع «مقررات استخراج و استفاده از رمزارزها»
- تصویبنامه شماره ۱۸۱۵۴ مورخ ۱۳۶۳/۰۳/۲۳ هیأت وزیران
- تصویبنامه شماره ۳۹۲۲۸/ت ۵۷۳۷۳ هـ مورخ ۱۳۹۹/۰۴/۱۵ هیأت وزیران
- دستورالعمل پروانه بهره‌برداری استخراج و ارز
- رأی وحدت رویه شماره ۹۰ دیوان عالی کشور ۱۳۵۳/۱۰/۰۴ دیوان عالی کشور در سال ۱۳۵۳
- سند تحول دولت مردمی ریاست جمهوری مورخ ۱۴۰۰/۰۲/۲۱
- طرح مالیات بر سوداگری و سفته‌بازی
- قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۶/۰۱/۱۶
- قانون اصلاح مالیاتهای مستقیم مصوب سال ۱۳۸۰
- قانون آیین دادرسی مدنی مصوب سال ۱۳۱۸
- قانون آیین دادرسی مدنی مصوب سال ۱۳۷۹
- قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۴/۰۹/۰۱
- قانون بودجه سال ۱۳۶۴
- قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۱۳۵۱/۰۴/۱۸
- قانون مالیات بر درآمد - مالیات درآمد اتفاقی
- قانون مالیاتهای مستقیم
- قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۶
- قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲
- لایحه اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به شماره ۹۷/۹۲۲۹ مورخ ۱۳۹۹/۰۲/۳۱
- ماده واحده قانون اجازه تأسیس بانکهای غیردولتی مصوب ۱۳۷۹
- مصوبات سیامین شورای عالی مبارزه با پولشویی در تاریخ ۹ دی ماه ۱۳۹۶
- نظریه مشورتی شماره ۱۶۲۳/۱۴۰۰/۷ مورخ ۱۴۰۱/۰۸/۲۳ به شماره پرونده: ۱۴۰۰-۱۶۸-۱۶۲۳ ک اداره کل حقوقی
- قوة قضائیه
- نظریه مشورتی شماره ۱۵۵۵/۱۴۰۰/۷ مورخ ۱۴۰۱/۰۸/۲۵ به شماره پرونده: ۱۴۰۰-۱۳-۱۵۵۵ ک اداره کل حقوقی قوه قضائیه

طاهری و همکاران، پذیرش ارزش دیجیتال در قوانین ایران و صلاحیت بانک مرکزی در مقررات‌گذاری و نظارت بر آن ۲۵

نظریه مشورتی شماره ۵۶۵/۹۸/۷ مورخ ۱۳۹۸/۱۰/۰۴ به شماره پرونده: ۵۶۵-۶۸۱/۲-۸۹ ک اداره کل حقوقی قوه قضائیه

استناد به این مقاله: مقدری، عباس؛ حسن‌زاده قره‌لو، نصیر؛ نیک‌نژاد، جواد. (۱۴۰۴). پذیرش ارزش دیجیتال در قوانین ایران و صلاحیت بانک مرکزی در مقررات‌گذاری و نظارت بر آن. فصلنامه تحقیقات نوین میان‌رشته‌ای حقوق، ۵(۳)، ۶-۲۶.

Modern Interdisciplinary Research in Law is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.